

Makalenin Gönderim Tarihi: 21.11.2022**Kabul:** 25.12.2022**Makale Türü:** Araştırma Makalesi

HÜKÜMLÜ VE TEKRARLANAN KAZA İSİMLİ ÖYKÜLERDE KURTULUŞ METAFORU OLARAK ÖLÜM EĞRETİLEMESİ

THE FIGURATIVE EXPRESSION OF DEATH AS A METAPHOR FOR LIBERATION IN STORIES *CONVICTED* AND *REPEATED ACCIDENT*

Gökhan Şefik ERKURT¹Özlem NOMAN²

Özet

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemi yazarlarından olan Horst Bienek ve Peter Härtling, Alman Edebiyatına eserler vermiş olan sanatçılardır. Öykücü kimlikleri ile ön plana çıkmayan her iki yazar *Hükümlü* (*In die Zelle*-1970) ve *Tekrarlanan Kaza* (*Die Wiederholte Unfall*-1975) isimli öykülerinde, ölümü bir metafor olarak işlemişlerdir. Karakterler ölümü özgürlük olarak görmüşler ve her gün ölmektense bir kere ölmeyi tercih etmişlerdir. Her iki öykü farklı dönemlerde kaleme alınmış olsa da eserlerde yer alan karakterlerin yaşamış oldukları yabancılaşma, işleniş itibariyle benzerlik göstermiş olup, kurtuluşu ölümden arayan nevrotik kişilikler olarak okuyucu ile buluşmuşlardır. Bu makalede karakterlerin yaşamış oldukları olaylar incelemenin odak noktasına alınarak, karakterlerin ölüme olan bakış açıları, buldukları mekanlar ile düşüncelerinin özdeşleşmesi üzerinden karakterlerinin ruh halinin çözümlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın amacına yönelik olarak *Hükümlü* ve *Tekrarlanan Kaza* isimli öykülerde Sigmund Freud'un Psikanaliz Yönteminin izleri sürülmüş ve bu bağlamda her iki eserdeki karakterlerin davranış ve ruh halleri Psikanaliz İnceleme Yöntemi aracılığıyla çözümlenmeye çalışılarak yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hükümlü, Tekrarlanan Kaza, Ölüm Metaforu, Kurtuluş, Öykü.

Abstract

Horst Bienek and Peter Härtling, writers of the Post-Second World War period, are artists who have contributed to German literature. Both authors, who do not come to the forefront with their narrative identities, have dealt with the phenomenon of death as a metaphor in their stories *The Convict* (*In die Zelle*-1970) and *The Repeated Accident* (*Die Wiederholte Unfall*-1975). Although both stories were written in different periods, the alienation experienced by the characters in the works showed similarity in terms of their processing and met with the reader as neurotic personalities who sought salvation in death. In this article, it is aimed to analyze the mood of the characters by taking the events they have experienced into the focus of the examination and identifying the characters' perspectives on death, the places they are in and their thoughts. For the purpose of the study, Sigmund Freud's Psychoanalysis Method was traced in the stories titled *Convicted* and *Repeated Accident* and, in this context, the behaviors and moods of the characters in both works were interpreted by trying to analyze them through the Psychoanalytic Investigation Method.

Keywords: Convict, Repeated Accident, Metaphor of Death, Salvation, Story.

1 Doç. Dr., ADÜ İnsan ve Toplum Bil. Fak., Alman Dili ve Edebiyatı, erkurt@adu.edu.tr, ORCID 0000-0002-6826-7970

2 Yüksek Lisans Öğrencisi, ADÜ SBE, Disiplinlerarası Karşılaştırmalı Edebiyat ABD, ozlemnoman@hotmail.com, ORCID 0000-0003-1827-4993

GİRİŞ

Alman Edebiyatı içerisinde yer edinmiş olan Horst Bienek (1930-1990) ve Peter Härtling (1933- 2017) eserlerinde yer verdikleri dönemlerine ait olan sorunlar ile ön plana çıkmaktadırlar. Farklı dönemlerde yazılmış olan öyküler yaşadıkları dönemin izlerini taşıyarak, bizzat deneyimlemiş oldukları konular itibarıyla her iki yazarı da ölüm metaforunda buluşturmuştur. Ölüm metaforu ile anlatılmak istenen kurtuluşun izleri gerek ideolojik olarak bir kaçış gerekse biyolojik olarak ölümün betimlemeleri öykülerin odak noktasını oluşturmuştur. Karakterlerin tecrübe ettikleri durumların ruh halleri üzerinde nasıl bir etki bıraktığı ve yaşamış oldukları sorunların çözümlerine hangi yolla ulaşmayı tercih ettikleri, Freud'un adlandırdığı ve aynı zamanda bir tedavi yöntemi olan Psikanaliz'e³ dayanan edebiyatbilim yöntemlerinden Psikanaliz İnceleme Yöntemi ile yorumlanacaktır.

Savaş Sonrası Almanya'sında yetişen ve hayatları etkilenen yazarlar, bu dönemin edebiyatına katkıda bulunarak, Savaş Sonrası Alman Edebiyatı'nın öne çıkan türü olan öyküyü revaçta tutmuşlardır. "Genel anlamda bireyin bu süreçte içine düştüğü zor şartların ve perişanlığın konu edildiği bu tür, adeta insanları uyarmak için yazarların tercih ettiği bir yazı türüne dönüşmüştür" (Erkurt, 2021: 20). Bienek ve Härtling döneme tanıklık ettiklerinden dolayı kişisel yaşamlarının eserlerine olan etkisi yadsınamaz bir gerçektir. İncelemeye alınmış olan iki öyküde de yazarların kişisel yaşamlarının ve deneyimlerinin izleri görülmektedir. Kronolojik olarak yazarlar ele alındığında, Horst Bienek'in savaş sonrası dönemde henüz 21 yaşında siyasal nedenlerden dolayı tutuklanması ve buna bağlı olarak mahkûm olduğu dönemde çalışma cezası verilmesinin etkileri eserlerinde görülmektedir. Eserlerinde işlemiş olduğu konular, tutsaklık hali sonucunda insanın kendisiyle hesaplaşması üzerinedir. Arpad'a (2005, 266) göre, *Hücre (In die Zelle-1970)* isimli romanı ile Bremen Edebiyat Ödülü'nü kazanması ve sonrasında aynı yapıtın filme alınması, Bienek'in disiplinlerarası çalışmalarına da vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda Bienek, sadece edebi dünya içerisinde sınırlı kalmamıştır. Peter Härtling ise aynı dönemde yaşamış olmasına rağmen eserlerinde yer alan konular farklılık işlemiştir. Güngör'e (2020, 245) göre Härtling, çocuk edebiyatı alanında ön plana çıksa da gazeteci kimliği ve Alman Sosyal Demokrat Partisi adına politikacıların konuşma metinlerini hazırlaması da yazar kimliği ile diğer alanların bütünleşmesini sağlamıştır. Hayatının ilk dönemlerinde savaşın etkisiyle sürgün yaşamaları, eserlerine konu etmiş olduğu yalnızlık ve yabancılaşma duygusunun temelini oluşturan bir etkidir. Bienek ve Härtling'in edebiyat içerisindeki rolleri karşılaştırıldığında farklılıklar arz etse de ölüm üzerindeki düşünceleri benzerlik göstererek yabancılaşma ve yalnızlık duygusunun açığa çıktığı anlaşılmaktadır.

Bu düşünce göz önünde bulundurularak karakterlerin yalnızlık hissi ve özyabancılaşmaları, onları ölüme sürüklemiş ve yaşarken her gün ölmektense, bir kere ölmeyi yeğlemişler ve özgürlüklerine kavuşmayı hedeflemişlerdir. Ölüm kavramı genel olarak bilinen anlamda olumsuz duygular oluştursa da ölüm ve kurtuluşun zıtlıklar bağlamında birbiri ile bu şekilde bütünleşmesi öykülere farklı bir perspektif kazandırmıştır.

1. ALMAN EDEBİYATINDA HORST BIENEK

1930 yılında Almanya'da doğan Bienek, yaşadığı dönemin savaşın izlerini taşıması sebebiyle birçok kez göç etmek zorunda kalmıştır. Gençlik döneminde siyasi düşüncelerinden dolayı tutuklanması ve toplama kamplarına gönderilmesinin Bienek'in edebi kimliğini güçlendirdiği görülür (Arpad, 2005: 266). Tecrübe ettiklerini birinci elden eserlerine konu etmiştir. Eserlerinde işlemiş olduğu temalar siyasi düşünce, tutsaklık, ruhani bunalım, hükümlülük hali üzerinedir. Kısa bir süre Bertolt Brecht'in öğrencisi olmuştur ve Alman Edebiyatı dünyasında romancı kimliği ile yer edinmiştir.

Horst Bienek romancı kimliği ile tanınırlığa ulaşmış olsa da öykü ve şiir alanında da çalışmıştır. *Hükümlü* (1970) ise öykü türünde kaleme almış olduğu ve ismi itibarıyla karakterin bulunduğu durumu ifade eden eser-

3 Psikanaliz hakkında geniş bilgi için Sigmund Freud'un Psikanaliz Üzerine Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bakış adlı eserine bakılabilir.

lerinden birisidir. *Hükümlü* öyküsünün ana karakteri Schuchhar'ın hücrede geçirmiş olduğu süreci anlatıcı okuyucuya aktarmaktadır. Siyasi düşüncelerinin eleştirilmesi sonucunda hücreye alınan Schuchhar'ın kendisini sorgulaması, sürekli olarak bir rüya halinde olması, kendine zarar vermesi ve anlatıcının tasviriyle aktarmış olduğu ruhani bunalımı ve kendisinden kaçma isteği etrafında öykü şekillenmiştir. Kurtuluşu bulunduğu mekândan uzaklaşma arzusunda arıyor gibi görünse de detaylara inildiğinde, bulunduğu mekândan daha çok kendisinden ve düşüncelerinden kurtulmak üzerine isteğinin olduğu anlaşılmaktadır. Görmüş olduğu gündüz düşleri, duvarda bulunan yazılar bu fikir hakkında izler barındırmaktadır. Başta gündüz düşleri olmak üzere, genel anlamda düş yorumu Freud'un Psikanaliz Yönteminin ana unsurudur. Düş yorumları aracılığıyla kişinin bilinç dışında neler bulunduğu anlaşılabilir.

“Gerçekte düş yorumu, bilinç dışının tanınmasında bir Via regia (Kral Yolu) olup psikanalizin en sağlam temelidir; her isteyene psikanaliz inancını aşılayacak, psikanalistliğe özenen her kişinin kendini yetiştirebilmesini sağlayacak bir beceridir” (Freud, 2018: 58).

Bienek'in edebi şahsiyeti için belirlemiş olduğu tutumun *Hükümlü* öyküsüne de yansıdığı görülmektedir. *Hükümlü*, savaş esnasında ve sonrasında oluşan etkilerin gösterildiği ayna niteliği taşıyan bir öyküdür. Bireyin özellikle düşünce özgürlüğünün kısıtlandığı, dolayısıyla bireyin kendisini toplumdan soyutlamasına sebebiyet verdiği, Schuchhar karakteri aracılığıyla aktarılmıştır. Schuchhar karakterinin davranışları atipik özellikler göstermektedir. Bu bağlamda *Hükümlü* öyküsünün ana karakteri olan Schuchhar, incelemenin odak noktasına alınarak nevrotik kişinin tutum ve davranışları, edebiyat biliminin inceleme yöntemlerine uygun olarak yorumlanmıştır. Schuchhar'ın atipik davranışları, Sosyoloji' de toplumsal normdan yüz çeviren ve bu itibarla bir yaptırıma konu olan davranışlar bütünü belirten “Sapma” (Riutort, 2019: 95) kavramı ile açıklanmaktadır. Bu bağlamda sergilemiş olduğu atipik davranışlar ve nevrotik kişiliği, Freud'un “Sahnedeki Psikopatik Kişilikler” öğretisi ile benzerlik göstermektedir. Psikolojik ruh halinin yerinde olmadığı buna bağlı olarak anormal özellikler göstermesi, gündüz düşleri görmesi ve kendisine uygulamış olduğu zarar verici davranışlar bu kapsamda inceleme alanına alınacaktır.

2. HÜKÜMLÜ ÖYKÜSÜNDE ÖLÜM EĞRETİLEMESİ

Schuchhar karakterinin öz benliğiyle verdiği savaş ve düşüncelerinin engellenmesi sonucunda kaçamadığı benliği onu çıkmaza sokan en büyük etkenlerdir. Ölümü bir şans olarak görmesi ise onu kurtuluşa götüren ve özgürlüğüne kavuşturacak olan duruma işaret etmektedir. Edebiyatta en yaygın kullanılan kavramlardan bir tanesi ölüm olgusudur. Bilinen anlamıyla ölüm, insanoğlunun kaçamayacağı ve yaşamsal işlevlerinin bir gün bitmesiyle hayatının sonlanacağı anlamına gelen bir olgudur. Bu olgu çeşitli şekillerde edebiyatın her türünde yazarlar ve şairler tarafından kullanılmaktadır. Edebiyat içerisinde imge, metafor ya da gerçek anlamıyla kullanılabilen ölüm, çok yönlülüğünü göstererek yazara farklı perspektifler sağlamaktadır.

Öykünün ilk satırında “ölürken hiç şansım olmamıştır” cümlesinin kullanılması belirleyici anlamlar içerdiğinden aslında öykünün bütünü hakkında bir fikir oluşturmaktadır (Arpad, 2005: 267). Schuchhar karakterinin kurtuluş isteğinin hücreden kaçmaya yönelik olduğu düşünülse de metnin bütünsel anlamı içerisinde katmanlar kaldırıldığında Schuchhar'ın arzuladığı kurtuluşun fiziksel bir mekân olan hücreden değil, metafiziksel bir mekân olan ideolojisi ve düşlerinden kaçıp, kurtuluşu simgelediği görülebilmektedir. Toplum tarafından soyutlanması, düşüncelerinin kabul görmemesi, kendi iç benliğine dönerek iç sorgulama yapması onu nevrotik bir kişiliğe dönüştürmüştür. “Duvardaki Ö.K. harflerinin altındaki adı ve çok yakın tarihi her okuyuşunda midesine sancı saplandığını hissediyordu” (Bkz. Arpad, 2005: 267). Bu alıntı, Freud'un hastalığın oluşumunda bir etken olarak gördüğü ve hastalığın çıkışında rol oynayan durum olarak açıkladığı korkulu bekleyiş (Freud, 2018: 123) tanımına atıf niteliğindedir. Schuchhar'ın ölümü korkulu bir şekilde beklediği anlaşılabilmektedir. Freud'un Sahnedeki Psikopatik Kişilikler adlı makalesi incelendiğinde bahsedilen sahne tiyatrosu sahnesi olsa da edebiyat içerisinde öykünün olay örgüsü de sahneyi betimlemektedir (Freud, 2016: 115). Schuchhar'ın psikolojisi ile ilgili tasvirleri ve davranışları sonucunda anlaşılmış olan nevrotik kişiliğinin başat özelliği travmatik bir olay sonucunda bu kimliğe bürünmesidir. Eserde rastlanılan bu travmatik durum ile kişilik bağlantısının

sanat alanında kullanımını Freud şöyle açıklar:

“İnsanlar zihinsel acıyı temelde bu acının edinilmiş olduğu koşullarla bağlantılı olarak tanırırlar; buna göre, bu konuyu ele alan tiyatro oyunları hastalığı doğuracak bir olaya gereksinim duyar ve bu olayın gösterimiyle başlarlar” (Freud,2016: 115-116).

Dolayısıyla Schuchhar’ın bulunduğu hücrenin tasvirinde; hücrenin mezar, ottan olan yatağını mezar toprağı, duvarlarının ise mezar taşı olarak yansıtılması olayın gösterimine başlandığının işaretidir. Karakterin kişiliğinin nasıl etkilendiği ise Bienek’in ifadelerinden açıkça anlaşılmaktadır: “Sonra bir tarağın kırık dişi ile duvara ‘Ö.K.’ (Ölüm kararı) harflerini kazımış, altına da adını ve doğum tarihini yazmıştı” (Arpad, 2005: 267-268). Duvara yazmış olduğu bu yazı ölüm arzusunun bir çığıdır.

Duvardaki yazıya bakışı onu hatıralarına götürmektedir. Karşısındaki duvarı kirli olarak betimleyerek büyük bir mezarlıktaki anıt taşını hatırlaması ve hatıraların onu çocukluk günlerine götürmesi çocukluk döneminden başlayarak yaşamış olduğu travmatik olaylara işaret etmektedir. Hikâyenin olay örgüsü boyunca devam eden pesimistlik ve karanlık dönem, onun aydınlık bir dünyaya olan rahatsızlığını da ifade etmektedir. “Biraz düşününce sonsuz aydınlığın çok daha zalim, çok daha acı verici olduğu kararına vardı” (Arpad, 2005: 270). Karanlığın karakter üzerinde yaratmış olduğu etki saklanma, kaçma, uyuma dolayısıyla herkesten soyutlanabileceği anlamına gelmektedir. Karanlık, onun güvenli alanı ve gafil avlanamayacağı mekandır. Nevrotik kişiliğin kendisini rahat hissettiği bu alan, karanlık yönünü ortaya çıkardığı ve dolayısıyla gölge arketipini gösterdiği bir mekandır. Schuchhar karakteri bu yönünü gündüz düşleri ile sergilemektedir. Karakterin görmüş olduğu düşler, Freud’un öğretilerine göre bilinçaltının dışarıya olan yansımaları oluşturmaktadır. Bilinçaltı kişinin dürtülerini ve isteklerini ortaya çıkmasını sağlar ancak toplumsal hayat, töreler ve ahlak kurallardan dolayı birey içindeki bu dürtüyü baskılar. Kolcu’ya (2019, 179) göre gündüz düşleri ile bağlantılı olan bu baskı, kişinin kendisini olmak istediği yerde ve durumda görmesiyle oluşmaya başlamaktadır. Moran’ın (2018, 152) ifadesine göre gündüz düşleri, insanın gerçek hayatta kavuşamadığı zevkleri hayal kurma yolu ile elde etmeye çalışmasıdır.

“Karşı kıyıda bir çocuk, suyun üzerinde çakıl taşları kaydırıyor. Bu çocuk buralı değil. Yabancı. Onu hayatımda ilk kez görüyorum. Karmakarışık saçları yüzünün yarısını örtüyor. Ağzı, erken gelişmiş bir çocuğun ağzını andırıyor. Gülümsüyor. Çocukluğuna inanmayan bir insanın gülümsemesi bu. Sudaki bütün alabalıkları kaçırdı. Öç almak istermiş gibi ona doğru bir taş fırlatıyorum. Attığım taş, arkasındaki otlara düşüyor. Çocuk bana bakıyor. Şimdi gülmüyor. Yerden bir taş alıp fırlatıyor. Taşın havayı delip bana doğru geldiğini görüyorum. Kendimi yere atıyorum. Fakat taş şakağıma rastlıyor. Çevremi bir karanlık sarıyor...” (Arpad, 2005: 269).

“Anlatıcı benin yani egonun tek amacı şizoit kişilik yapısının ona dayattığı kapalı dünyadan kaçmak, şimdiye kadar kendisinin uzak kaldığı cazip, güzel yaşama katılmaktır. Bu istek o kadar güçlüdür ki halüsinasyonlar görmeye başlar” (Özbek, 2007: 6). Schuchhar’ın bu halüsinasyonu çocukluğuna yöneliktir. Savaşın etkisinde büyüyen bir çocuğun çocukluğunu yaşayamaması, mutlu olamaması onda derin izler bırakmıştır. Hayalinde bile gülen bir çocuğa dayanamaması ve ona taş atması içerisindeki dürtüye işaret etmektedir. Yaşayamadığı çocukluğu başka birinin yaşayıp mutlu olması onda dayanılmaz bir duygu uyandırmaktadır. Ona taş geldiğini görmesi ve sonrasında çevresini karanlık olarak görmesi gündüz düşünün açık düşe döndüğünün işaretidir.

Freud bu durumu şöyle açıklar: Bilinçdışıdaki görülen düşlerin baskılanmış isteklerin maskelenmiş halidir. Bilinçdışıdaki düş düşüncelerinin kılık değiştirip açık düşe dönmesini ise Freud, Düş Oluşumu olarak adlandırmaktadır. (Freud, 2018: 62).

“Gözlerim kararıyor; sol elim büyüyor, büyüyor. Sert bir hareketle iğneyi damara saplıyorum. Damardan dışarı sıcaklık fırlıyor, çılgınca bir aydınlık her yanıma sarıyor, gözlerim kanla doluyor. Fakat ben dua etmek istiyorum. Artık ayaklarım titremiyor. Şimdi çok sakinim. Bir şeyin vücudumu terk ettiğini hissediyorum...” (Arpad, 2005: 271)

Schuchhar’ın bu gündüz düşü ise siyasi görüşü ile bağlantılıdır. Sol eli siyasi görüşünü ifade ederken, elinin büyüme halinde olması ve ona dayanamaması, düşüncelerinin istikrarını anlatırken dayanamayıp iğne sap-

ladığını görmesi bu durumdan kurtulmak istediğine de işaret etmektedir. Kanın akışıyla sakinliğine kavuşması, kan ile siyasi düşüncesinin vücudundan gittiğini hissetmesi ise hayalinde özgürlüğüne kavuşmaya yaklaştığını görmektedir.

Öyküde geçen mekânın tasvirine anlamlar yüklenmiş ve detaylandırılmıştır. Özellikle kirli mavi duvar ve sarı ışık tasvirleri ön plana çıkmaktadır. Mavi renk pozitif hislerin ve umudun rengi anlamına geliyorken, kirli mavi duvar Schuchhar'ın umudunu yitirdiğine ve hayatın artık anlamsızlaştığını düşünmesine yol açmaktadır. Hücrenin içindeki sarı ışık melankoli ve depresif bir renge işaret etmektedir. Sarı ışığın sürekli olarak üstten gelmesi Schuchhar üzerindeki melankolinin ve depresyonun yinelenmesinde etkili olan bir etkidir.

Gündüz düşleri, soyutlanma, yabancılaşma, bıkkınlık hali gibi durumlardan dolayı Schuchhar kendisini, içine düşmüş olduğu ve bir türlü çıkamadığı halden ölüm düşüncesiyle kurtulacağını düşünmekte ve ölümü şans olarak görmektedir. Ölümün ona sükûnet ve güven vermesi onu özgürlüğüne kavuşturacak olan en güzel yoldur. Ancak Schuchhar biyolojik olarak değil, metaforik olarak ölümden bahsetmekte ve sadece bir kez değil birçok kez öldüğünü ifade etmektedir. Onun ideolojisine karşı gelinmesi, yıpratıcı olayların içinde özne halinde konumlanması onu birçok kez öldürmüştür. “Belki bu defa ölürken şansım vardır, diye düşündü” (Arpad, 2005: 272). Metaforik olarak öldüğünde düşüncelerinin ölümünün şanssız oluşunu ifade ediyorken; biyolojik ölümünde şansının olmasını temenni ederek yaşadığı dünyadan, düşüncelerinden ve benliğinden kurtulmayı arzu etmiştir.

3. ALMAN EDEBİYATINDA PETER HÄRTLING

1933 yılında doğan Peter Härtling'in çocukluğu ailesi ile Nazi Almanya'sından kaçarak geçmiştir. Zor dönemleri bir türlü atlatamayan yazar önce babasını daha sonra annesini kaybetmiştir. Ailesinin kaybı onda derin etkiler bırakmıştır. Eserlerinde yalnızlık, yabancılaşma, yolculuk ve kaçış gibi konuları işleme biyografisini yapıtlarına yansıttığı gerçeğini göstermektedir.

Härtling, Alman Edebiyatı içerisinde önemli bir yere sahip olan yazardır. Çocuk Edebiyatı alanında yaptığı çalışmalar ile ön plana çıkmıştır ve ünü sınırları aşmıştır. Çalışmaları tek alanla sınırlı kalmamıştır. Sanat dünyasına şiir kitabı yazarak girmiştir. Gazeteci kimliği ile edebi yönünü birleştirerek bu yönüyle disiplinlerarası çalışmaya örnek olmuştur.

“1953 yılında Poeme und Songs adlı ilk şiir kitabını yazar ve başka yazarlarla da tanışmaya başlar. 1954 ve 55 yıllarında Heidenheimer gazetesinde redaktör olarak görev yapar. 1956'da ilk defa serbest bir yazar olarak çalışmaya başlar. 1956 ve -62 yılları arasında önce Stuttgart, sonra Köln'de olmak üzere Alman (Deutschen) gazetesinde kültür ve sanat bölümünün redaktörlüğünü yapar” (Güngör, 2020: 241).

Farklı alanlarda yapmış olduğu çalışmalar Härtling'in edebi yönünü güçlendirerek başarıya ulaşmasını sağlamıştır. Härtling'in edebi kimliği tecrübe ettiği olaylar ve yaşantısına uygun olarak şekillenmiştir. Çocukluğunda kaybetmiş olduğu anne-babasının yokluğu yalnızlık duygusunu en derinden hissetmesini sağlamıştır. Eserlerine yalnızlık, kalabalık içinde tek olma hali, topluma ve kişinin kendisine olan yabancılaşmasını bu yönden işlemiştir. Bienek ile yaklaşık olarak aynı dönemlerde doğup, yetişmelerine rağmen eserlerine edinmiş olduğu konular farklılık göstermektedir. Savaşa ve savaş sonrasında izlere maruz kalmış olan her iki yazar farklı perspektiflerden hayata ve edebiyata bakarak gelişim göstermişlerdir. Horst Bienek savaşı ve savaş sonrası etkileri bizzat deneyimleyerek daha yoğun bir şekilde aktarım sağlarken, Peter Härtling aynı dönemi geride kalan bir çocuğun travmatik bakış açısıyla aktarmıştır. Nitekim bu durumdan bir türlü kurtulamayan yazar, aynı hissi yaşamı boyunca hissetmiş ve içinde yaşamaya devam etmiştir.

“İkinci Dünya Savaşı döneminde ailesiyle oradan oraya sürüklenen yazar, daha sonraları bir evi ve yerleşik hayatı olmasına rağmen, içindeki o yabancılik duygusundan ve o mülteci çocuktan hiç kurtulamaz” (Güngör, 2020:246).

Peter Härtling'in çocukluk döneminde bilinçaltına yerleşen göçün yarattığı olumsuz duygular eserlerine yansımıştır. Bu noktada Freud'un Psikanaliz Yönteminde bahsetmiş olduğu, sanatçının iç dünyasının eserle-

rine de yansması durumu görülebilmektedir. Gündüz düşü kavramını yazar üzerinden yorumlamak da mümkündür. Turna'nın da ifade ettiği gibi sanatçı gündüz düşünü gören kimsedir. Sanat eseri ise onun gördüğü gündüz düşüdür. Bu bağlamda Turna'ya (2020, 1-17) göre, hayaller yazarın psikolojisi hakkında bilgi veriyorken aynı zamanda hayallerin edebiyata da katkısının bulunduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Härtling *Tekrarlanan Kaza* isimli öyküsünü 1975 yılında kaleme alınmıştır. Erwin Quenzer'in ana karakter olduğu öykü, gündelik hayatın getirmiş olduğu yalnızlık ve özyabancılaşım konusu etrafında ilerlemektedir. Özellikle bulunduğu fiziksel mekanlarda rahatsızlık hissine kapılan Quenzer, ilk önce kaza geçirmesi, kanser olduğunu öğrenmesi, evli olmasına rağmen aşk yaşamaması, terk edilişi ve tekrardan ailesine döndüğünde yabancı gibi hissetmesi olay örgüsünün sıralanışını göstermektedir. Ailesine geri döndüğünde ona yabancı gibi davranılması ile birlikte kendi yabancılaşmasından kurtulmaya karar veren Quenzer kazanın tekrarlanması için uygun koşullar oluşturur. Ancak istediği gibi ilerlemez ve orada can verir. Quenzer karakterinin nevrotik kişiliği, Freud'un Psikanaliz İnceleme yöntemi ile yorumlanacaktır. Kendisini toplumdan soyutlamasının izleri görülen karakterin bu bağlamda karakter analizi yapılacaktır.

4. TEKRARLANAN KAZA ÖYKÜSÜNDE ÖLÜM EĞRETİLEMESİ

Tekrarlanan Kaza öyküsünde ana karakter Quenzer'in başına gelen kaza sonucunda olay örgüsü başlar. Bu öyküde yer alan ölüm eğretilemesi, gerçek anlamını taşımaktadır. Kaza geçiren ancak kazadan sağ çıkan Quenzer'in yaşamından memnun olmaması ve kendisine yabancılaşması sonucunda kazayı tekrarlamak ister. Quenzer'in kazayı tekrarlama isteği, ilginin onda toplanıp eski yaşantısını kazanma arzusundan kaynaklansa da bu kazada biyolojik olarak ölümü gerçekleşir.

Öykünün başında geçirdiği kazaya verdiği tepkisizlik, çevrede bulunan insanların uyarılarına rağmen üstüne alınmaması kendi dünyasında yaşadığına ve dikkatsizliğine işarettir. Kaza sonrasında hastanede tedavi gördüğü sırada gelen ailesi ve iş arkadaşlarının ziyaretlerine sevinmemesi dış dünyadan koptuğuna işaret niteliğindedir. "Irene onu sık sık ziyarete geliyordu, kimi zaman iki çocuğunu da beraberinde getiriyordu. Bu ziyaretler onu yoruyordu" (Arpad, 2005: 285). Ruh sağlığı yerinde olan bir insanın ziyaretleri hoş görerek, memnun olması gerekirken Quenzer'in özellikle ailesine karşı olan bu tutumu atipik bir özellik göstermektedir. Ailesinden uzaklaşmak adına hastanede kalma süresini uzatmak istemesi, içine kapanması ve tepkisizliği nevrotik bir kişiliği olduğunu göstermektedir. İş yerindeki mutsuzluğu, yaşadığı kötü anılar ve eşinin istekleri Quenzer'i yormuş ve yaşadığı dünyadan uzaklaşmasını sağlamıştır. Bu uzaklaşma ailesine, yaşadığı mekâna ve başat olarak kendisine olan yabancılaşmadır. "Latince'de 'alienatio', Almancada 'Entfremdung', İngilizce'de 'alienation', Fransızca'da 'aliéne' sözcükleriyle ifade edilen 'yabancılaşma kavramı', öncelikle ruhsal bir rahatsızlık durumunu imler" (Akt.: Emer, 2018:166). Quenzer'in bu bağlamda ruhsal bir rahatsızlık yaşadığı anlaşılmaktadır.

Çalışma isteğinin olmayışı ve iş yerine gitme düşüncesinin bile rahatsız edici onun kendisini soyutlamasına bir örnektir. Kanser olduğunu öğrendikten sonra hemen çalışmaya başlamak istemesi, ruh halinin sürekli değişken olduğunun göstergesi olarak yorumlanabilir. Bu durum ise onun nevrotik bir kişiliğe sahip olduğunu göstermektedir. Çift karakter taşıdığını gösteren bir diğer örnek ise büroya gittiğinde onu soyutlamalarından anlaşılmaktadır. "Büroya uğradığımda, iş arkadaşlarının yokluğuna kendilerini alıştırmış olduklarını fark etti. Ona sanki misafirmiş gibi davrandılar, gösterdikleri cana yakınlık da içten değildi, öfke duydu" (Arpad, 2005: 289). Eserde geçen bu ifade, Quenzer'in iş arkadaşlarına karşı edindiği tutum ile paralellik göstermektedir. İş arkadaşlarını önemsemeyen bir karakterin, ona karşı yapılan bu tavır sonrasında öfkelenmesi normal değildir. İlgi odağı olmak isteyen bir karakterin davranışı Quenzer'de görülmektedir.

Kanser hastası olduğu için Sanatoryuma tedavi için giden Quenzer, orada olan hastaların hastalıklarını kabullenmesine anlam veremez. Sanatoryumun sadece hastalık üzerine odaklandığını ve bireyin başka bir şey düşünmesine olanak vermediğini aktarması, sağlık kuruluşunun sistemine de bir eleştiri mahiyetindedir. Yapıldığı eleştirinin doğruluğunu ise eserde şu şekilde göstermektedir:

“Öksürmesine sürekli dikkat ediyor, bazen kendini zorluyor, öksürmemeye çalışıyor, yutkunuyor, gırtlakındaki tahrişe kafa yoruyor, öğürür gibi yapıyor, bir yerinin ağrıyıp ağrımadığını anlamak istiyor, konuşurken sesini dinliyor- yüksek sesle kendi kendine anlamsız şeyler söylüyordu- kısık çıkıp çıkmadığını, gücünü yitirip yitirmediğini bilmek istiyordu” (Arpad, 2005:290).

Quenzer’in kendisini sürekli olarak kontrol etmesi takıntılı bir hal aldığına işarettir. Takıntılılık halinin bu denli ilerlemesi, kendi kendine konuşması ise ruh halinin iyiye gitmediği şeklinde yorumlanabilmektedir. Tüm bu olumsuzluklara ve sanatoryuma rağmen Quenzer, orada hayatının aşkını bulduğuna inanır. Sanatoryum ve hastane onun için güvenli mekânlardır. Orada kendisini tanır ve bulur. Ailesi ve evi ise kaçtığı fiziksel bir mekâna işaret ederken, burada kaçtığı unsur ev değil insanların onun yabancılaşmasına olan etkisidir. Hilde’ye olan aşkı ise Quenzer’da farklı bir etki yaratarak onu hayata bağlamıştır. Hilde ile karşılaştırıldığında daha çekingen bir yapıya sahip olmasına rağmen, başhekime ve hastalara dik bir duruş sergileyip, pasif kimliğinden sıyrılması Quenzer’in ruh halinin değiştiğine işarettir. Bu duruma öyküde şu şekilde yer verilmiştir: “Quenzer içinse yaşamındaki ilk kaçıştı, daha doğrusu geçmişini yeniden bir gözden geçirmeydi” (Arpad, 2005: 291). Bugünü ile geçmişini karşılaştırması, hayata bağlanacak bir neden bulması onu iyileştirmiştir. Ancak bu mutluluğu kısa sürerek terk edilmiştir. Quenzer’in terk edilmesi onu yıkıma uğratarak, yeniden kendine yabancılaşmasına sebebiyet vermiştir. Ailesine döndüğünde yaşama nedenini onlarda arasa da ailesi de ona zor bir misafir gibi davranarak mesafe oluşturmuştur. Bu tutuma rağmen Quenzer’in hiçbir şey yaşanmamış gibi olan davranışları atipik özellik göstermektedir. Odasında sigorta evraklarını incelemesi, eşi Irene ve çocuklarına kalacak olan parayı hesaplaması anormal özelliğine örnek niteliğindedir. Kendi içinde bulunan iki karakterin olduğuna da işaret olarak gösterilebilmektedir.

Öykünün sonunda karakterin iç sorgulama yaşaması, içinde yer edinmiş olan duygusuzluğun yerine hisli bir kişinin gelmesi için kurtuluşu kazada araması Quenzer’in nevrotik bir kişiliğe sahip olduğunu gösteren en önemli örnektir. Emile Durkheim’in melankolik intihar olarak adlandırdığı tür şu şekilde tanımlanmaktadır: “Bu, hastanın çevresindeki ilişkileri sağlıklı olarak kavramasına olanak bırakmayan genel bir aşırı bunalım ve yoğun üzüntü durumunda görülür” (Altıkulaç, 2020: 31). Quenzer’in öykünün başından beri yaşadığı bunalım, onun en başında melankolik intihara sürüklemiştir. İlk öncelikle yaşayan bir ölüden farksızken, olay örgüsünün sonunda biyolojik olarak ölümü gerçekleşerek kurtuluşunu ölümden bulmuştur.

KARŞILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRME

Hükümlü ve Tekrarlanan Kaza öyküleri odak noktaları olan ölüm eğretilmesi bağlamında ortak özellikler göstermektedirler. Ölüm olgusu karakterler üzerinden nevrotik durumlar ile yansıtılmıştır. Kurtuluş yolu olarak ölüm eğretilmesini görmeleri, çevrelerinden dolayı olumsuz ruh haline bürünmeleri ortak noktalara adına dikkat çeken hususlardır.

Hükümlü öyküsünde Schuchhar karakteri ile *Tekrarlanan Kaza* öyküsündeki Quenzer karakteri Psikanaliz İnceleme Yöntemi doğrultusunda karşılaştırıldıklarında, ruh hallerinin sağlıklı olmadığı, nevrotik kişiliklerinin bulunduğu ve bunalım yaşadıkları anlaşılmaktadır. İki karakterin olayı çözme yolunun aynı olması ortak yönlerini oluştururken, Schuchhar’ın gündüz düşü görmesi onu Quenzer’den ayıran özelliği olarak görülmektedir. Schuchhar’ın başına gelen olayları daha yoğun ve tepki göstererek yaşadığı anlaşılıyorken, Quenzer daha sakin ve içe dönük bir şekilde yaşamaktadır. Her iki karakterin de benzer özelliklerinden bir diğeri de her gün topluma ve kendilerine yabancılaşmalarından dolayı soyut anlamda ölümü birçok kez yaşamalarıdır. Schuchhar ve Quenzer’in her gün mecazi olarak öldüklerine okuyucu şahit olsa da biyolojik ölümleri onları sadece yaşamış oldukları hayattan koparmıştır.

Hükümlü öyküsündeki fiziksel olarak bulunan tek mekân hücredir. Hücre içerisinde karakterin betimlemeleri ve orayı mezar olarak görmesi dikkat çekmektedir. Metafiziksel anlamda sözü edilebilecek mekân ise Schuchhar karakterinin ideolojisi ve gündüz düşleridir. İdeolojisinin kabul görmemesi sonucu hücreye atılan Schuchhar, gündüz düşleriyle farklı yerlere uzanmaktadır. Bu metafiziksel mekanlar onun bilinçaltında neler yattığını da betimlemektedir.

Tekrarlanan Kaza öyküsünde fiziksel olarak bulunan mekânlar ise; ev ve hastanedir. Quenzer'in, evinde kendisini rahatsız hissetmesi ve aidiyet duymaması algılanıyorken, hastanede ise aidiyet duygusunun belirgin oluşu benliğini fark edişi ve kendisini güvende hissetmesi dikkat çekmektedir. Bu öyküde metafiziksel mekân olarak Quenzer karakterinin iç dünyası kullanılmıştır. İç dünyasında sürekli olarak kendini sorgulaması ve içe dönük yaşaması en belirgin özelliği oluşturmaktadır. “Ne oluyordu? Ne yapmaya niyetliydi? Hiç düşünmüş müydü? Haylaz gencin biri değildi. Yetişkindi. Çoluk çocuk sahibiydi” ve “Duygusallığını yitiriyor, okuduğu kitapların ardından, şu ya da bu duyguları ben hiç yaşadım mı, diye düşünüyordu. O güne dek böyle yaşamış olmasına da şaşırıyordu” (Arpad, 2005: 292-294) alıntılarında Quenzer'in kendisini sorguladığı anlaşılmaktadır. “Şimdi korkuyordu, her şeye, hiç değişmeden yeniden başlamaktan çekiniyordu” ve “Sonraki günlerde hüznü, sanatoryuma gitme zamanı yaklaştıkça içine kapandı, kızları ile arasına mesafe koydu” (Arpad, 2005: 286-290). Quenzer'in içe dönük olarak yaşaması ve kendi kabuğuna çekilmesi dolayısıyla cesaretsiz oluşu alıntılarla örneklenmiştir. Mekân olarak her iki karakterinde ortak noktada bulunduğu yer kendi iç dünyalarıdır. Kendi iç dünyalarında verdikleri savaş onların ölüm noktasında buluşmalarını sağlamıştır.

Hükümlü öyküsünde olay örgüsünün başında ölüm eğretilmesi metafor olarak kullanılıyor, Schuchhar'ın birçok kez öldüğüne değiniliyor ve hikâyenin sonunda ölüm kararı sonucunda idama gittiği anlaşıyorken, *Tekrarlanan Kaza* öyküsünde Quenzer'in melankolik bir intihar içinde olduğu ve sonucunda biyolojik ölümünün gerçekleştiği anlaşılmaktadır. *Hükümlü* öyküsünde Schuchhar'ın ölümü şans olarak görüp ve ölümler bile şansının olmadığını tekrarlaması, ölüm kararının karşısındaki sakinliği ve kabullenmesiyle ölüm tarihini ölüm kararının altına yazması dikkat çeken hususlardan bir tanesini oluşturmaktadır. *Tekrarlanan Kaza* öyküsünde ise, “Her şeyin başlangıcı olan o kazanın tekrarlanabileceğini ümit etti” cümlesi Quenzer'in hayatında yeni bir sayfa açmak istemesi ve kazanın olayları değiştirebileceği ihtimali anlaşılrsa da, Quenzer'in melankolik intiharının biyolojik bir ölüme dönmesi ile sonuçlanmıştır (Arpad, 2005:294).

SONUÇ

Horst Bienek ve Peter Härtling'in biyografilerinin eserlerine olan etkisi gözlemlenmiştir. Eserlerine edinmiş oldukları konular hayatın içerisinde izler taşıyan, kötümser yönü ağır basan, iç sorgulama yaşayan karakterleri içermektedir. Bu özellikler okuyucu da karamsar ve olumsuz bir his bıraksa da yazarların anlattıkları dönem ve eseri kaleme aldıkları dönem hakkında bilgiler içeren, döneme ayna tutan tarihi bir eser niteliği taşımaktadır. Dönem içerisinde bulunan toplumun neler yaşadıkları, nasıl bir etki altında bırakıldıkları, sorunlar, hayat tarzı, cezalandırma şekilleri, adalet ve sağlık sisteminin özellikleri gibi alanlar hakkında eleştirel bir tutum sergilendiği kanaatine varılmıştır.

Ölüm eğretilmesinin bu bağlamda yaratmış olduğu etki farklı bir bakış açısı ile değerlendirilmiştir. İnceleme sonucunda elde edilmiş olan bulgular, bireyin ruhani sorunlarının günlük yaşamına ne kadar etkili olduğu yönündedir ve toplum içerisinde kazanılmış olan kişinin statüsünün değiştiği gözlemlenmiştir. Kişinin iç dünyasında yaşanan problemler bilinçaltının dışavurumu ile ön plana çıkmaktadır. Başat olarak yazarların kişisel yaşamlarındaki deneyimleri ve bilinçaltılarında yatan unsurlar, karakterlerin davranış ve tutumları, yazar ve karakter arasındaki ilişki öykü aracılığı ile dile getirilmiştir.

Bienek ve Härtling'in kişisel yaşamlarının etkisi ve bilinçaltılarında yatan yalnızlık, yabancılaşma ve iç sorgulamalarını karakterler üzerinden anlaşılabilir. Yazarın iç dünyasına ulaşabilecek bu yolu Sigmund Freud'un Psikanalize Dayalı İnceleme Yöntemi sağlamıştır.

Karakterlerin odak noktası olan ölüm eğretilmesi, her iki öyküde de kurtuluş için bir aracı olarak görülmüştür. Ölüme giden bu yolda karakterlerin cesaretleri tartışılmaz bir gerçektir. Buldukları mekândan ziyade iç dünyalarından kaçmak istedikleri, kendi düşüncelerinden kurtulma arzuları öykülerin sonunda gerçekleşmiştir. Bu makaleye bağlı kalınarak denilebilir ki, bireyin bilinçaltı ve psikolojisi hayatını yönlendiren en büyük husustur. Bir anlık verilen karar hayata bağlayacağı gibi aynı zamanda hayattan koparabilmektedir. Edebiyat ve Psikoloji arasındaki bağın bu denli kuvvetli olması incelemeye farklı bakış açısı getirmiştir.

Yazar, karakter ve okuyucu arasındaki bağı kurarak yorumun gücünü arttırmıştır.

KAYNAKÇA

- Altinkulaç Demirdağ, R. (2020). “Edebiyatta Ölüm ve Şair Nigâr Hanım’ın Şiirlerinde İntihar Yazını”. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 29(2), s: 28-41.
- Bienek, H., (2005). Hükümlü, çev: Ahmet Arpad, İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Erkurt, G.Ş. (2021). Savaş Sonrası Alman Edebiyatı Hermeneutik ve Alımlama Estetiği Odaklı Karşılaştırmalı Çözümlemeler. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Freud, S., (2016). Sanat ve Edebiyat, çev: Emre Kapkın ve Ayşe Tekşen İstanbul: Payel Yayıncılık.
- Freud, S., (2018). Psikanaliz Üzerine Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bakış, çev: Kamuran Şipal İstanbul: Say Yayınları.
- Güngör, H. (2020). 21. Yüzyıl Avrupa Edebiyatında (Im Krebsgang, Gehen, Ging, Gegangen, Djadi, Flüchtlingsjunge ve de Ontelbaren) Mülteci Sorunsalı. (Doktora Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Härtling, P., (2005). Tekrarlanan Kaza, çev: Ahmet Arpad (İstanbul, Dünya Yayıncılık.
- Kızıler Emer, F. (2018). “Herta Kraeftner’in “Başkentte” ve Ingeborg Bachmann’ın “Köpek Havlamaları” Adlı Öykülerinde (Post)Modern Dünyada Özyabancılaşım ve Anne-Oğul Yabancılaşması”. The Journal of Academic Social Science Studies, 70, s. 163-181.
- Kolcu, A.İ. (2019). Edebiyat Kuramları Tanım- Tenkit- Tahlil. Konya: Salkımsöğüt Yayınevi.
- Moran, B. (2018). Edebiyat Kuramları ve Eleştiri. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özbek, Y. (2007). Edebiyat ve Psikanaliz. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Riutort, P. (2019). Sosyolojiye Giriş Dersleri, çev: Ertuğrul Cenk Gürçan Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Turna, M. (2020). “Edebiyat ve Psikanaliz Üzerine”. Necmettin Erbakan Üniversitesi Medeniyet ve Toplum Dergisi, 4(1), ss: 1-17.